

УДК 340.141(477)"13/17"

DOI: 10.15587/2523-4153.2019.180309

КОПНЕ ПРАВО І ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ КОПНОМУ СУДОЧИНСТВІ (XIV–XVIII СТ.)

М. М. Бедрій

Стаття присвячена копному звичаєвому праву, що застосовувалося громадськими копними судами на українських землях у XIV–XVIII ст. Висвітлено інтерпретації поняття копного права у науковій літературі. Копне право становило підсистему матеріальних і процесуальних норм звичаєвого права. Воно було характерним українському та білоруському народам. Крім того, копним правом інколи називали копний суд, який забезпечував чинність і застосування відповідних норм.

Розкрито структуру копного права та походження його елементів. Основу копного права склали правові звичаї, успадковані від громад княжої доби. Також формувалися нові норми звичаєвого права внаслідок юридизації релігійних норм та під впливом практики копного судочинства. Серед судових органів, що діяли на українських землях у XIV–XVIII ст., копні суди належали до таких, які найбільш повно застосовували норми українського звичаєвого права.

Висвітлено матеріальні норми копного права на підставі аналізу рішень копних судів (копних декретів). Проаналізовано норми про землеволодіння, цивільні правопорушення, злочини, співучасть, рецидив, необхідну оборону, покарання та звільнення від них тощо. Обґрунтовано думку про те, що кримінальна відповідальність за копним правом мала основною метою охорону особи, її життя, здоров'я та власності.

Серед кримінальних справ копними судами найбільш часто розглядалися справи про вбивства, розкрадання, чаклунство, підпал, святотатство та ін. Цей спектр категорій кримінальних справ дозволяє визначити, які дії копне право вважало злочинними. За вчинення злочинів копне право передбачало майнові, тілесні покарання та смертну кару. У копному праві смертна реалізовувалася переважно через повішання. Щодо вільом, чаклунів і підпалювачів застосовувалося спалення на вогнищі

Ключові слова: копне право, звичаєве право, копний суд, юридична відповідальність, покарання

Copyright © 2019, M. Bedrii.

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

1. Вступ

Невпинний пошук шляхів удосконалення сучасної правової системи України спонукає до глибокого пізнання її правової традиції та процесів історичного розвитку права на українських землях. Значний інтерес викликає питання звичаєвого права українського народу, формування якого відображало особливості трансформацій правової культури на відповідних історичних етапах. Серед знаних і важливих інститутів українського звичаєвого права були копні суди територіальних громад у XIV–XVIII ст. Їхня діяльність забезпечувала чинність і еволюцію правових звичаїв, які в такий спосіб кристалізувалися у системі копного права.

2. Огляд літератури

Тематика копного судочинства, дослідження якої розпочалися ще у другій половині XIX ст., викликала значний інтерес у багатьох знавців історії українського права. Серед маловивчених аспектів цієї проблематики перебуває питання копного права, яке складалося із норм звичаєвого походження, що застосовували копні суди у своїй діяльності. З-поміж них особливої уваги потребують матеріальні норми звичаєвого права, для виявлення яких необхідно проаналізувати зміст копних декретів – рішень копних судів.

Окремі дослідники історії копних судів і копного судочинства, вивчаючи цю складну наукову проблему, приходили до висновку, що звичаєво-правові норми про копні суди не вичерпувалися регулюванням їх устрою й особливостей судового провадження. Копні суди становили зовнішнє вираження розгалуженої системи правових норм, яка мала назву

«копне право». Про його існування заявив у середині XIX ст. М. Іванішев – перший вчений, який ввів у науковий обіг поняття копного суду [1].

Цю думку розвинув І. Черкаський, який писав про існування окремої системи копного права, що поєднувала в собі не лише процесуальні, але й матеріальні правові норми. Він зробив висновок, що не тільки сам копний суд був органом звичаєвого права, але й зокрема його устрій, організація, процесуальне провадження, а також його матеріальне право були теж витвором звичаєвого права, які із давніх часів переросли в певну систему, яку можна назвати «копний статут» або «копне право» [2].

3. Мета та завдання дослідження

Метою дослідження є з'ясування поняття, структури та змісту копного права як підсистеми українського звичаєвого права XIV–XVIII ст.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені наступні завдання:

- 1) проаналізувати поняття та структуру копного права;
- 2) виявити матеріальні норми копного звичаєвого права на підставі копних декретів.

4. Поняття та структура копного права

Реальність існування та юридичної чинності копного права не підлягає сумніву, адже про нього йдеться безпосередньо в документах архівного походження. Так, на засіданні копного суду 1629 р. в Овруцькому повіті зазначалось: «...чиним явно і ознаємуємо тим нашим згодним купним судовим листом до кожного суду і права... всім візваним і зібраним згідно стародавнього права, звичаю копного» [3]. У реляції (звіті) від 1 квітня 1568 р. возного Володимирського повіту Хацька Туличовського про засвідчення збитків, завданих Яну Фалічевському та його підданам із с. Чернича глушецькими та кам'янецькими підданими князя Льва Сангушка Коширського, міститься згадка про суд «ведле копного обычаю» [4]. («на підставі копного звичаю» – М. Б.). Копне право означається як копний звичай також і в інших актах.

І. Черкаський висловив припущення, що «обчі копи» (додаткова стадія копного судочинства, яка полягала у перегляді попереднього копного декрету в справі) діяли не на основі копного права, а на підставі іншого різновиду українського звичаєвого права, яке він назвав «обче право» [2]. Ймовірно, під «обчим правом» треба розуміти особливості організації судового процесу. Проте матеріальні норми, які застосовували копні суди на цій стадії процесу, загалом не мали істотних відмінностей.

Водночас сутність копного права в історико-правовій науці інтерпретується по-різному. Варто звернути увагу на основні версії щодо розуміння копного права: копне право як копний суд; копне право як слово-синонім звичаєвого права; копне право як історичний тип (підсистема) звичаєвого права. У Середньовічній Європі склалася практика, за якою терміни «суд» і «право» інколи паралельно вживались для означення судових органів і засідань. Суд називали «правом», оскільки він був місцем, де право застосовувалося. Однак таке означення копного суду зовсім не дає підстав засумніватися в існуванні копного права як типу звичаєвого права, адже синонімічне використання цих термінів було ситуативним. Тому копним правом називали копний суд, проте це не було його основним значенням.

Інколи копне право ототожнюють із звичаєвим правом, що не є цілком вдалою інтерпретацією. Слід погодитися з І. Черкаським, що копне право було спільним творінням українського та білоруського народів [2]. Згодом його також запозичило Велике князівство Литовське. Натомість іншим народам копне право не було характерним. Копне право не варто також ототожнювати з українським звичаєвим правом, адже крім нього були ще й козацьке, карпатське та інші історичні типи звичаєвого права українського народу. Таким чином, поняття копного права та звичаєвого права співвідносяться як частина і ціле.

Копне право необхідно розуміти передусім як історичний тип (підсистему) звичаєвого права українського та білоруського народів, який сформувався у XIV ст. внаслідок еволюції вервного права. Порівняно з ним копне право було краще розробленим і більше відповідало новим суспільним умовам. Копне право було насамперед сільським правом, хоча поширювало свій вплив і на міста та невеликі містечка. Так, І. Новицький виявив цікавий факт, коли деякі міщани «змагалися іноді судитися самі по старому звичаю копним судом, але держава не визнавала законності подібних рішень» [5]. З цього приводу О. Івановська зазначає, що з поширенням магдебурзького права звичаєві традиції в середовищі міщан демонстрували певне згасання та зберігалися здебільшого селянством [6]. В епоху Середньовіччя державний апарат на українських землях досяг помірного рівня розвитку. Його вплив був більшим у містах, однак меншим у селах. Відтак, сільська місцевість була більш сприятливим середовищем для розвитку копного права.

Копне право виражалось в підсистемі матеріальних і процесуальних норм, які застосовували копні суди в своїй діяльності, а також інститутів, котрі ці норми в себе об'єднували. У систему копного права входили інститути юридичної відповідальності, права власності, копного суду, копного округу, гоніння сліду та ін. Правовий інститут копного суду був центральним у копному праві, оскільки діяльність копних судів не лише забезпечувала його дотримання та застосування, але й зумовлювала еволюцію цього права. Рішення копних судів не мали прецедентного характеру, однак їх судова практика могла як формувати нові правові звичаї, так і спричиняти відмирання неактуальних юридичних норм. Отже, звичаєво-правовий інститут копного суду був підсистемою норм звичаєвого права, які регулювали однорідну групу суспільних відносин щодо організації, діяльності та устрою копних судів.

Водночас необхідно зауважити, що копний суд як звичаєво-правовий інститут і правовий інститут не є тотожні, оскільки правовий інститут копного суду становили не лише норми звичаєвого права, але й законодавства. Про це свідчить наступний документ. У рішенні копного суду, прийнятому 1629 р. в с. Липляни Овруцького повіту було зазначено: «Відповідно до звичаю стародавнього права копного присуджує потерпілим згідно Статуту за кожні бджоли по дві копи грошей литовських, а що стосується смертної кари підсудним за крадіжки, яку передбачає право посполите, стороні потерпілій надає копний суд право вимагати цього в суді належному (очевидно, гродському – М. Б.) з урахуванням прийнятого копного декрету, який зберігає чинність» [3]. Отже, ухвалюючи рішення копні суди керувались і законодавчими, і звичаєво-правовими нормами.

Копне право складалося із звичаєво-правових норм, які формувалися природнім шляхом, виходячи із народних потреб, будучи суспільним правилом, що пройшло відповідну апробацію суб'єктами правовідносин. Звичаєво-правові норми, які становили систему копного права, можна поділити на три групи: успадковані від давньоруського вервного (вічового) права; запозичені з християнської ідеології внаслідок юридизації релігійних норм; сформовані практикою копних судів.

Практика копних судів здійснила значний вплив на еволюцію українського звичаєвого права у XIV–XVIII ст. (зокрема копного права як його підсистеми й історичного типу), яке в свою чергу було основним джерелом правового регулювання їх діяльності. Серед судових органів, що діяли на українських землях у XIV–XVIII ст., копні суди належали до таких, які найбільш повно застосовували норми українського звичаєвого права. За допомогою копного судочинства здійснювалось застосування як матеріальних, так і процесуальних норм звичаєвого права.

Як стверджує О. Волощенко, звичаєво-правові норми зберігають юридичну чинність доти, доки вони виконуються. Їхня юридична обов'язковість залежить від частоти, періодичності і виконання у визначених умовах. Без постійного дотримання правовий звичай занепадає, тому одноманітність і визначеність у формі його вияву також впливає на його юридичну силу. Зі зміною елементів звичаю йому загрожує втрата власної форми вияву, а отже, замирання, забуття, оскільки існування неписаних правових звичаїв можна встановити лише за формою їх виявлення [7, с. 55–56]. Через інститут копного суду відбувалася реалізація звичаєво-правових норм і в такий спосіб забезпечувалася їхня юридична дія. Відтак, еволюцію копного права доцільно розглядати в тісному взаємозв'язку з історією копних судів на українських землях XIV–XIV ст.

Під час здійснення судочинства копні суди застосовували складну систему процесуальних норм копного права, які ґрунтовно проаналізовано у розділі 4 монографії «Копні суди на українських землях у XIV–XVIII ст.: історико-правове дослідження» [8], тому зосередимо увагу на матеріальних нормах копного права.

5. Матеріальні звичаєвого права крізь призму копних декретів

Матеріальні норми копного права варто досліджувати шляхом аналізу рішень копних судів, оскільки саме цими органами вони найбільш повно застосовувалися та навіть могли бути створені їхньою практикою. У рішеннях копних судів отримували застосування як цивільні (про власність, про земельні межі, про делікти тощо), так і кримінальні (про злочини, про покарання та ін.) норми українського звичаєвого права. Про наявність у копному праві матеріальних норм, які регулювали інші сфери суспільних відносин (організації влади, військових дій, оподаткування тощо), було б ризиковано стверджувати, адже такі норми відсутні у документах копних судів. Однак припущення про їх існування в системі копного права цілковито відкидати не варто. Водночас слід розуміти, що копне право формувалося в умовах відсутності Української державності, тому наявність у його системі норм адміністративного характеру доволі мало ймовірна.

Відтак, копне право увібрало в себе створені народом і апробовані громадськими судами норми, що регулювали різні сфери суспільних відносин. Зокрема копне право регулювало речові права на землю не тільки селян, але й інших суспільних станів (у тому числі привілейованих). Про це свідчать факти вирішення копними судами земельних спорів шляхтичів. Зокрема в документі, опублікованому М. Іванішевим, йшлося про вирішення копним судом в одному із сіл Луцького повіту земельного спору між шляхтичами Малинським і Вишинським, які сперечалися про право власності на землю. У 1591 р. копний суд на підставі свідчень місцевих селян вирішив цю справу на користь пана Малинського [1, с. 11]. За умов відсутності документів, які підтверджували право власності на землю, використовувалися покази свідків для встановлення земельних меж.

У копному праві розпочалося розмежування злочинів і цивільних правопорушень. Щонайменше один цивільний делікт виокремився у копному праві – неправомірний випас худоби на чужій земельній ділянці (знаний також як «потрава» чи «іспап»). Власник цієї землі повинен був скликати копний суд і разом з учасниками копи затримати тварин, що завдавали йому шкоду. Статут Великого князівства Литовського 1566 р. встановлював заборону тільки щодо затримання коней. Затримані тварини виступали своєрідною гарантією того, що відповідач виплатить штраф, присуджений копним судом. Після сплати відповідних коштів копний суд повертав йому це майно. Коли власник затриманої худоби не брав участі в засіданні копного суду, хоча його про це повідомляли, або не сплачував штраф, копний суд вираховував вартість завданої шкоди та покривав її позивачеві шляхом передавання йому у власність відповідної кількості тварин, які були під арештом, а інших – повертав відповідачеві [9, с. 391–392].

Положення, закріплені в рішеннях копних судів дозволяють говорити і про окремі риси кримінальної відповідальності за копним правом. Так, у 1568 р. копний суд у с. Любча Луцького повіту зазначив у своєму рішенні: «з тих причин при тих речах, з якими перед нас приведені, казуємо вас обох на шибеницю згідно права нашого копного» [10, арк. 68]. Наведене формулювання було не випадковим, адже суди сільських громад розслідували та вирішували справи, призначали покарання та навіть страчували злочинців, керуючись копним звичаєвим правом, мотивуючи свої дії копними правовими звичаями. Разом з тим норми копного права про кримінальну відповідальність найбільш часто серед інших норм цього історичного типу українського звичаєвого права вступали в колізію із законодавством і державною пенальною політикою.

Великою мірою копне право успадкувало норми вервного права про юридичну відповідальність, у т. ч. норми, які встановлювали відповідальність територіальної громади. Так, 10 березня 1601 р. в селищі Рожища Луцького повіту копний суд порушив провадження у справі про викрадення жита, яке належало Климу Трушковському. Копний суд провів гоніння сліду. Сліди довели копників до с. Козин. Його жителі відмовилися вивести слід і не взяли участі в копному розслідуванні. Під час судового розгляду копний суд доручив потерпілому скласти присягу «самотреть». Зміст присяги був таким: «Я, Клим Трушковський, присягаю пану Богу вседержителю на тому, що мені шкода в украденні жита від села Козин сталась». Після потерпілого подібну присягу склали свідки Юрій і Павло [11]. Як наслідок, відповідальність за цей злочин було покладено на громаду с. Козин.

Водночас копне право було новим історичним типом українського звичаєвого права, який відрізнявся від вервного права. Так, копне право передбачало можливість смертної карі, чого у вервному праві не було. Найвиразніше це прослідковується у санкціях за підпал. Вервні суди засуджували підпалювачів до потоку і пограбування (ст. 83 Розширеної редакції «Руської правди») [12], а копні суди діяли за принципом «хто без пригоди кого спалить, той сам вогню гідний» [13].

Серед кримінальних справ копними судами найбільш часто розглядалися справи про вбивства, розкрадання (крадіжку, грабїж, розбій), чаклунство, підпал, святотатство тощо. Цей спектр категорій кримінальних справ дозволяє визначити, які дії копне право вважало злочинними. На думку польського вченого Ф. Гавронського, саме для боротьби з корисливою злочинністю утворилися та діяли копні суди, судили згідно з українськими правовими звичаями, щоб «усунути шкідників, які не поважали власність і працю інших людей» [14]. Справді, на сьогодні збереглося найбільше документів про вирішення копними судами справ про розкрадання. Покарання за корисливі злочини копне право визначало в залежності від обставин їх вчинення, характеристики злочинця громадою та розмірів заподіяної шкоди. За рецидив розкрадань копні суди часто засуджували винуватця до смерті.

Копне право не тільки протидіяло злочинності у звичному розумінні цього слова, але й з містичним силам зла (чаклунам, відьмам, упирам тощо). При чому, слід відзначити, що *карався не сам факт чаклунства, а заподіяння шкоди життю, здоров'ю чи майну особи за допомогою чарів*. Так, у 1745 р. у с. Обухівка Стародубського полку копний суд, побоюючись, що Вівдя Москаленчиха, як уже виявлена відьма, «и самих их не почарувала, и на

имуществу до крайнього убожества не привела», засудив її до спалення у бочці [15]. Це вказує на те, що копне право, здійснюючи протидію злочинності, намагалося не стільки відстояти публічний інтерес, скільки приватний, захистивши кожного жителя громади, його життя, здоров'я і майно.

Копне право містило правові норми про співучасть і рецидив. При чому, серед співучасників найбільше каралися організатори та виконавці злочинів, а в разі рецидиву злочинів засудженому загрожувала смертна кара. У червні 1683 р. в с. В'язівка Овруцького повіту копний суд прийняв обвинувальне рішення у справі про крадіжку мідного котла з місцевої церкви: «Ми... належним чином між собою порадилися і вирішили, оскільки є сила явних доказів про злодійство Матвія, наданих свідками, декретами копними про злодійство, а крім того, сам у своїх злочинах зізнається, з давніх давен цим злочинним шляхом іде, *наказуємо*, що усе зі збережених речей, у тому числі котел, вкрадених цим злодієм, щоб кожен собі своє взяв, а все, що потратив, щоб дружина за нього відшкодувала, бо усе про його злодійство знала і йому допомагала... а цього Матвія Артюшенка Мошковського, як давнього і теперішнього злочинця, декретуємо, судимо і наказуємо цим нашим декретом на горло карати, повісивши за його заслугами; а якщо особи, що на нього позивались, хотіли б його відпустити та обмежитися грошовими відшкодуваннями, а потім він би знову завдавав шкоду в околиці злодійським своїм ремеслом, повинні вони за його злочини відповідати та збитки відшкодувати...» [14, с. 187].

Обставиною, котра виключала злочинність діяння, копне право визнавало необхідну оборону. Особа, яка вбила злодія, що закрадався в її дім, наступного дня повинна була закликати на місце події сторонніх людей (осіб з досвідом копного судівництва), котрі здійснювали огляд цього місця та надавали юридичну оцінку вчиненому діянню. Якщо вони встановлювали факт дотримання умов необхідної оборони, то господар, що вбив злодія, вважався невинуватим, а сторонні люди в усній чи письмовій формі повідомляли про це державному органу або землевласнику, якому належав вбитий злодій [16, с. 104]. Таке повідомлення унеможливило кримінальну відповідальність особи, що вбила злодія, у державному чи вотчинному судочинстві.

За вчинення злочинів копне право передбачало майнові, тілесні покарання та смертну кару. Основним майновим покаранням за копним правом був штраф, який супроводжувався також відшкодування збитків, заподіяних злочинцем. Так, 20 квітня 1608 р. в Пузівському лісі Володимирського повіту відбулося засідання копного суду у справі про викрадення меду і спалення сосни. Підозра впала на шляхтичів Василю Вербську, Семена Русальського, Мартина Андрузького та Павла Дахновича, а також на жителів сіл Вербне та Вохновичі, оскільки вони не взяли участі в засіданні копного суду. Тому копний суд ухвалив рішення, яким визнав цих суб'єктів винними у вчиненні злочину, а також зобов'язав їх відшкодувати збитки потерпілій Аврамі Пузовській [17].

Серед тілесних покарань на «завитій копі» здебільшого застосовували побиття батогами. У справі про викрадення меду, яка розглядалася 1722 р. в с. Хильчичі Очкинської волості Стародубського полку, одного співучасника злочину Розгоненка учасники «завитої копі» повішали на сосні, а іншого співучасника Якіма Подоляку побили батогами [18]. Варто зазначити, що смертна кара і тілесні покарання не були одвічними інститутами українського права. Їх поява була зумовлена рецепцією іноземного (передусім візантійського) права, а також впливом держав, у складі яких перебували українські землі.

Визнання копним судом підсудного винним у скоєнні тяжкого злочину, зазвичай, мало наслідком смертну кару. Основними видами смертної кари в українському копному праві були: повішання на шибениці (цей вид смертної кари був найпоширенішим); спалення на вогнищі (цьому покаранню підлягали лише святотатці, відьми та чаклуни, а згодом – підпальвачі); четвертування (цей вид смертної кари в копному судочинстві застосовували в особливо рідкісних випадках) [19]. Інколи копний суд делегував кільком членам громади функції ката. Крім того, члени громади мали право зібрати кошти та найняти професійного ката. Наприклад, у 1622 р. в с. Низкеничі Володимирського повіту копний суд засудив В. Черевку до смертної кари за крадіжку. Її виконав професійний кат Ясько з міста Торчин [1].

Копне право передбачало можливість звільнення від покарання. Насамперед це стосувалося молодих злочинців, які вчинили злочин уперше. У 1686 р. в м. Бориспіль було затримано трьох злодіїв: Ониська Голинку, Михайла Збіглого й Івана Коротенка. Бориспільський міський суд стикнувся з труднощами під час винесення вироку у цій справі, тому на центральній площі міста було скликано міщан і жителів навколишніх сіл, щоб порадитися з ними. Зібрана на площі копа самостійно прийняла рішення стосовно згаданих злодіїв: «увесь народ, так стани старіє і середні, яко ж і менші, на оних молодих злочинців стали говорити, аби пущені були на покаяніє, мовячи: «коли й послі цього не

покаяться, на своїх головах однесуть ізгибель». Бориспільський міський суд санкціонував це рішення [20].

Злочинець мав можливість уникнути кримінальної відповідальності у разі виконання процедури примирення з потерпілим на засіданні копного суду. Так, у декреті (рішенні) копного суду, прийнятому в одному із сіл Овруцького повіту, було вказано: «...перед зібранням копи друга прислав Йосипа Барановського, швагра свого, едначи Богдана Барановського, давав взамін за вкрадені бджоли своїх бджіл... або грішми щоб узяв за шкоду свою; чога Богдан Барановський без відому нашого, купників, не хотів учинити і з ним за ту шкоду свою годитися, але щоб на купу Гнат Невмирецький став» [3]. Тож у цьому випадку потерпілий не мав наміру миритися з винним без участі копного суду та вимагав провести примирення на засіданні копи, що відповідало нормам копного права.

На українських землях із незапам'ятних часів і до пізнього Середньовіччя діяв правовий звичай, на підставі якого дівчина мала право врятувати засудженого на смерть злочинця, вибираючи його собі в чоловіки. Для цього треба було дотриматись деяких умов: дівчина повинна була бути «учтивою», тобто мати добру репутацію; засуджений повинен був дати на це свою згоду, проте мав право і відмовитись, прийнявши смертну кару; дівчина накидувала засудженому на голову свою хустку чи рушника, що мало символічне значення. Останній відомий такий факт датований 1769 р. [21].

Певна частина норм копного права була кодифікована на відповідних етапах у Грамоті М. Боуцацького 1435 р., Судебнику Казимира IV Ягеллона 1467 р., Статутах Великого князівства Литовського 1529 р., 1566 р. і 1588 р., про що зазначалося у попередніх публікаціях.

6. Результати дослідження

Копне право було історичним типом українського звичаєвого права, котрий діяв протягом XIV-XVIII ст. як підсистема відповідних норм та інститутів, чинність яких забезпечувалася властивим йому механізмом судового захисту – копними судами. Копне право формувалося на основі вервного права, доповненого нормами релігійного походження та нормами, утвореними практикою копних судів. Оскільки копне право було насамперед юридичною основою здійснення копного судочинства, у ньому переважали норми цивільного, кримінального та процесуального характеру.

7. Висновки

1. Поняття копного права отримало у науковій літературі три інтерпретації: синонім копного суду; синонім звичаєвого права; підсистема (історичний тип) звичаєвого права українського та білоруського народів XIV-XVIII ст. Основним доцільно визнати останнє із зазначених. Копне право складалося з матеріальних і процесуальних норм, якими керувалися у своїй діяльності копні суди. Інститут копного суду був центральним у системі копного права, оскільки він забезпечував її існування та розвиток шляхом правозастосування. Норми копного права за їхнім походженням можна поділити на три групи: успадковані від звичаєвого права громад-вервів княжої доби; утворені внаслідок юридизації релігійних норм; сформовані практикою копного судочинства.

2. Аналіз копних декретів дозволяє зробити висновок про наявність у копному праві норм процесуального, цивільного та кримінального права. Копне право розрізнило «потраву» як цивільний делікт від злочинів, встановивши за них вищий рівень відповідальності. Копні суди призначали за злочини майнові, фізичні покарання та смертну кару. Кримінальна відповідальність за копним правом мала основною метою охорону особи, її життя, здоров'я та власності. У копному праві також існували механізми звільнення від покарання, норми про співучасть і рецидив злочинів.

Література

1. Иванишев Н. Д. О древних сельских общинах в Юго-Западной России. К., 1863. 76 с.
2. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI-XVIII в.в. // Праці комісії для вивчення історії західноруського та українського права. 1928. Вип. 4/5.
3. Архив Юго-западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденную при Киевском Военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Заглавие части томов: Архив Юго-западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе Ч. 4: Т. 1: Акты о происхождении шляхетских родов в юго-западной России. Киев: Тип. Е. Федорова, 1867. LV, 460 с.

4. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 28 (Володимирський гродський суд), оп. 1, спр. 3 (Актова книга 2 січня – 29 грудня 1568 р.), 191 арк.
5. Лашенко Р. Лекції по історії українського права. К.: Україна, 1998. 254 с.
6. Івановська О. П., Івановський П. О. Звичаєве право в Україні. Етнотворчий аспект. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2014. 383 с.
7. Правовий звичай як джерело українського права IX–XIX ст. / ред. І. Б. Усенко. Київ: Наукова думка, 2006. 280 с.
8. Бедрій М. Копні суди на українських землях у XIV–XVIII ст.: історико-правове дослідження. Львів: Галицький друкар, 2014. 264 с.
9. Статути Великого князівства Литовського. Т. 2. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / ред. С. Ківалов, П. Музиченко, А. Паньков. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с.
10. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 25 (Луцький гродський суд), оп. 1, спр. 10 (Актова книга січень – 30 грудня 1568 р.), 431 арк.
11. Архив Юго-западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, высочайше учрежденную при Киевском Военном, Подольском и Волынском генерал-губернаторе. Киев, 1859–1914. Заглавие части томов: Архив Юго-западной России, издаваемый временной комиссией для разбора древних актов, состоящей при Киевском, Подольском и Волынском генерал-губернаторе Ч. 6: Т. 1: Акты об экономических и юридических отношениях крестьян в XVI - XVIII веке (1498–1795): Приложение. Киев: Тип. Киевского Губ. Управления, 1876. 626 с.
12. Хрестоматія з історії держави і права України. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 656 с.
13. Яковлів А. Українське право. Українська культура. Лекції / ред. Д. Антонович. Київ: Либідь, 1993. С. 222–236.
14. Gawroński F. Sądy kurne vel kopne na Polesiu. [Б. м., 1899?]. S. 177–190.
15. Горбань М. Копний суд над відьмою // Червоний шлях. 1925. № 8. С. 146–159.
16. Namyslowski W. Pozasądowe organy porządku prawnego w krajach południowo-słowiańskich i polsko-litewskich // Księga pamiątkowa ku uczczeniu czterechsetnej rocznicy wydania pierwszego statutu litewskiego. 1935. S. 81–105.
17. Центральний державний історичний архів України у м. Києві, ф. 28 (Володимирський гродський суд), оп. 1, спр. 40 (Актова книга 1 січня – 31 грудня 1608 р.), 533 арк.
18. Ефименко А. Я. Южная Русь. Т. 1. Санкт-Петербург, 1905. 439 с.
19. Щербицкий О. В. Суды в бывшем Великом княжестве Литовском. Вильна, 1912. 79 с.
20. Левицький О. По судах Гетьманщини. Харків: Рух, 1930. 252 с.
21. Щурат В. Увільнення злочинця дівчиною в Бродах 1727 р. [б. м., 1910?]. 8 с.

Received date 19.08.2019

Accepted date 10.09.2019

Published date 30.09.2019

Бедрій Мар'ян Миронович, кандидат юридичних наук, доцент, кафедра основ права України, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Університетська, 1, м. Львів, Україна, 79000
E-mail: bedriimm@gmail.com